

Tore Vincents Olsen og Allan Dreyer Hansen
Mangfoldigheden i politisk teori.
En kort introduktion

Der er en stor mangfoldighed inden for feltet politisk teori. Mangfoldigheden er et gode, men for mange, både nybegyndere og mere erfarne folk, kan det også være en kilde til misforståelser og frustration. Noget vi selv har erfaret i forbindelse med Dansk Selskab for Statskundskabs årsmøder i Vejle og Nyborg, hvor kommunikationen mellem eksponenter for forskellige tilgange ikke altid har været lige klar. Idéen til dette temanummer opstod derfor som en anledning til at præsentere og diskutere de mere generelle antagelser, der former de forskellige deltageres måde at gå til politisk teori på. Temanummeret præsenterer otte forskellige tilgange til politisk teori. Udvalget er ikke udtømmende, men giver et indtryk af forskelligartetheden samt et indblik i og en opdatering på de forskellige tilgange. Forhåbningen er, at det kan bidrage til et større kendskab til politisk teori generelt og til større kendskab til og evt. forståelse for andre tilgange inden for feltet.

Politisk teori er et bredt felt med mange forskellige opfattelser af, hvilken rolle politisk teori skal spille i politologien og i samfundet. De forskellige tilgange hviler på forskellige ontologiske og epistemologiske præmisser. Både angående den fysiske, den sociale og den politiske verdens beskaffenhed, mulighederne for at erkende den og forholde sig kritisk vurderende over for den. Der er forskelle i forståelsen af, om politisk teori primært handler om at forstå og analysere, hvad politik er, herunder som et fænomen der er (radikalt) forskelligt fra andre fænomener eller praksisser, eller om det (også) handler om, hvordan politiske processer bør være struktureret, hvordan politiske (og sociale) institutioner skal være indrettet, og hvilke politikker der bør følges i samfundet.

I dette nummer er de to yderpunkter repræsenteret ved den analytiske normative politiske teori (Albertsen og Nielsen) og den postfunderede politiske teori (Hansen). Førstnævnte argumenterer for, at man skal søge en reflekteret ligevægt, der skaber en kohærent sammenhæng mellem grundlæggende intuitioner, principper og casedomme. Derigennem kan man nå frem til normative teorier, der kan fortælle os, hvordan vi skal vurdere samfundet og dets institutioner, og kan give os anvisninger på, hvordan vi skal strukturere vores politiske handlinger og politikker. Den postfunderede teori er på den anden side skeptisk over for denne rolle for den politiske teori. Den insisterer modsat på, at alle de (teoretiske) valg, vi foretager os, herunder af vurderingskriterier og handlings-

anvisninger, er grundlæggende politiske og ikke i sidste instans kan sikre noget universelt gyldigt grundlag. Påpegningsen af det umulige ved ultimativt at fundere en normativ teori – eller hvilken som helst teori – kan på den ene side virke angstprovokerende, fordi det fjerner sikre udgangspunkter for vores tænkning og handling. På den anden side giver det også en frihed til at tænke i radikale alternativer. Og det giver selvsagt en kritisk vinkel på alle teorier, der hævder universel gyldighed i forhold til, hvad der er sandt og rigtigt.

Funderingsspørgsmålet står også centralt i en række andre bidrag. Tyssedal kritiserer således idéen om, at moralske intuitioner, der har en fremtrædende rolle i normativ analytisk teori (Albertsen og Nielsen), kan være et gyldigt udgangspunkt for vores normative teorier. Ifølge Tyssedal og de forfattere, han trækker på, er moralske intuitioner opstået historisk, enten tilfældigt eller i forbindelse med en naturlig selektion, som har givet grupper, der har baseret deres samliv på disse intuitioner, en komparativ fordel over for andre grupper. Men det er ikke det samme som, at de – som moralske realister hævder det – reflekterer en form for objektivt normativ orden, der eksisterer uafhængigt af, hvad personer måtte tænke og føle. Som konsekvens foreslår Tyssedal alternative funderinger af den normative teori og peger især på metaetisk subjektivism. Sidstnævnte tager udgangspunkt i, hvilke værdier vi faktisk tilslutter os (i de enkelte grupper og samfund), og forsøger at tydeliggøre og systematisere dem med henblik på at sige noget om, hvordan vi bør handle, og hvordan samfundet bør indrettes. Med denne metaetiske subjektivism opgiver Tyssedal idéen om, at normativ politisk teori producerer egentligt universelle sandheder, der gælder uafhængigt af tid og rum, samtidig med at han dog søger et fundament, som ikke i sig selv er politisk.

Tyssedal er ikke alene om at bevæge sig et stykke fra den politiske teoretikers intuitioner som råmateriale for politisk teori. I sin diskussion af X-phi, eksperimentel politisk teori, fornægter Sommer ikke nødvendigvis teoretikerens brug af intuitioner som en måde at forankre den politiske teori. Men hun plæderer for muligheden af at inkludere folkelige, almindelige menneskers eller lægfolks intuitioner i teoridannelsen. Disse indsamles fx ved hjælp af surveyeksperimenter og vignetter. De skal ikke nødvendigvis erstatte teoretikerens intuitioner. Men de skal bruges som et korrektiv, der kan balanceres i den endelige teori, fx om diskrimination i forskellige sfærer fra forbrug, sundhed, uddannelse og arbejdsmarked til private relationer og valg af intime partnere.

Også den kritiske teori trækker på de faktisk eksisterende forståelser af principper, værdier og idealer i teoridannelsen. I Hvids artikel forstås den kritiske teori som traditionen fra Frankfurterskolen. Den fokuserer på at rekonstruere de idealer, som indgår i sociale og institutionelle praksisser, som giver dem me-

ning og bidrager til deres reproduktion. Idealerne fremlæses til dels ved institutionernes og deltagernes egne beskrivelser, men også gennem identifikation af sociale problemer og de følelser af uretfærdighed, som deltagerne giver udtryk for, når idealerne ikke indfries. Det sker fx, når man ikke bliver mødt med respekt og anerkendelse og/eller ikke har mulighed for at ordne interaktionen med statens administrative systemer eller ens medborgere gennem en kommunikation, der er orienteret mod fælles forståelse. Den politiske teoretikers rolle bliver dermed som deltager at udrede, hvilke idealer samfundsmedlemmerne selv trækker på, pege på deres ufuldstændige indfrielse og forsøge at diagnosticere, hvad årsagerne til denne ufuldstændige indfrielse er. Det adskiller sig både fra den normative analytiske filosofi, som snarere konstruerer end rekonstruerer idealer (delvist) uafhængigt af idealerne i samfundet, men også fra brugen af surveybaserede indsamlinger af borgernes moralske intuitioner. Tilgangen tilskriver en mere aktiv fortolkende rolle hos teoretikeren, ikke mindst i at gøre idealerne, der er indlejret i sociale praksisser og institutioner, eksplicitte. Forholdet til den metaetiske subjektivism, som Tyssedal foreslår i sit bidrag, er mere uafklaret, og der er nogle interessante overlap her i forhold til teoretikere og teoriens rolle, som med fordel ville kunne afsøges.

Den kritiske teoris udspring er for en stor dels vedkommende Marx og kritikken af de kapitalistiske samfunds udnyttelse, undertrykkelse og fremmedgørelse, som er temaet for Flohrs artikel. Den kritiske teori har dog løsnet sig fra den dominerende forståelse i marxismen af, at uretfærdigheder primært har rod i den kapitalistiske produktionsmåde. Marxismen har været skeptisk over for politisk teori som en selvstændig disciplin ud fra en betragtning om, at tænkning og mere generelt den kulturelle reproduktion har været bestemt af ejendoms- og produktionsforholdene i samfundet. Som det hedder i *Det kommunistiske manifest*: "En tids herskende idéer har altid kun været den herskende classes idéer." En politisk teori i marxistisk tilsnit tager derfor udgangspunkt i spørgsmålet, om og hvordan politikken og staten er stillet i forhold til at kunne regere eller styre samfundet i lyset af, hvordan disse er betinget af økonomien og de materielle forhold, som folk lever under. Spørgsmålet må rettes mod den politiske teoretiker selv. Flohr skitserer i sit bidrag, hvordan en marxistisk politisk teori kan praktiseres ved kritisk at analysere værker, tekster, traktater mv., først på det tekstlige niveau i form af antagelser, argumenter og modsigelser, dernæst i forhold til deres sociale og intellektuelle kontekst og endelig i forhold til analysens og analytikerens egen position og motivation. Det giver basis for at identificere modsigelserne i disse værker, forholdet mellem idéerne (værdier og idealer) og de eksisterende samfundsforhold samt at skabe en basis for selvrefleksion. Det åbner for en immanent kritik af samfundets institutioner for

ikke at leve op til de idealer og principper, som de hævdes at være baseret på. Dermed banes der også vej for en kritik af samfundsmedlemmers selv- og verdensforståelse, fx at vi er frie til at indgå i markedsrelationer på lige fod, og at det repræsentative demokrati repræsenterer alle borgeres interesser ligeligt.

Marxismen står for en materialisme, der understreger de materielle vilkår som betingende for tænkning og stiller sig skeptisk over for mere idealistiske teorier, der i forskellig grad forudsætter, at mennesket er i stand til at tænke autonomt og – om man vil – forme sig selv og verden i sit eget billede; eller som i det mindste afviser determinisme, jf. Hansen. Nymaterialismen, som den præsenteres af Brandt, indeholder også en kritik af forestillingen om menneskets og dets intellekts uberoende karakter og kategoriske forskel fra dyr, planter og naturen helt generelt. Her er fokus dog ikke isoleret set på økonomien og menneskets materielle vilkår. Fokus er heller ikke på at ophæve eller ændre menneskets materielle vilkår som sådan, fx gennem afskaffelse af kapitalismen. Nymaterialismens ønske er at påpege menneskets indlejring i og enorme påvirkning af naturen, understreget ved begrebet om den antropocæne tidsalder, som en grundlæggende udgangsbetingelse for vores etiske og politiske tænkning.

Det sidste bidrag (Olsen) handler om ikkeidealteori, som i udgangspunktet knytter sig tæt til den normative analytiske politiske teori og et af dens primære ikoner, John Rawls, og dennes distinktion mellem ideal- og ikkeidealteori. Imidlertid bruges distinktionen også i relation til andre teoriretninger. Lidt forsimplet fremstillet er idealteori teori om, hvordan verden burde være indrettet, og hvilke principper mv. vi bør følge i vores handlinger over for andre ud fra en forudsætning om, at alle følger samme principper. Ikkeidealteori derimod handler om, hvordan vi bør handle over for andre, der ikke nødvendigvis følger de samme principper, og hvilke veje vi kan gå for at bringe samfundet i nærheden af de idealtilstande, som ideale teorier beskriver. Igen forsimplet kan man sige, at den normative analytiske filosofi, sammen med den eksperimentelle filosofi og i et vist omfang også den metaetiske subjektivistiske tilgang, som Tyssedal skitserer, er eksempler på idealteori. Heroverfor er marxismen, den kritiske teori og nymaterialismen på hver deres måder eksempler på ikkeidealteori. Den postfunderede politiske teori (Hansen) lader sig ikke let indplacere, da den overordnet er en kritisk refleksion over mulighedsbetingelserne for at udarbejde teorier overhovedet. Konkret forholder Olsen sig til spørgsmålet, om vi har en pligt til at udbedre ikkeideelle tilstande på en effektiv måde, og hvis det er tilfældet, hvilken karakter denne pligt så har. Artiklen trækker ikke eksplicit på en bestemt fundering af normative værdier og principper men antager, at vi har en vægtig interesse i at reflektere over, hvordan vi bedst kan realisere værdier og principper, givet at vi har dem.

Vi takker bidragsydere, fagfællebedømmere, medredaktører og ikke mindst Annette Bruun Andersen for gode artikler, detaljerede kommentarer og stor fleksibilitet og tålmodighed. Vi ønsker alle god fornøjelse med læsningen.